

(По)ТРАГИТЕ НА ИДЕНТИТЕТОТ

Марија Ѓорѓиева Димова

Универзитет Св. „Кирил и Методиј“, Скопје, Македонија

Апстракт: Предмет на интерес на овој текст се наративните артикулации на идентитетот во рамки на биографската метафикција. Како варијанта на историографската метафикција, биографската метафикција го актуелизира прашањето на идентитетот, во контекст на генералните постмодернистички проблематизации. Поаѓајќи од конститутивните жанровски одлики- метафикционалноста, жанровските хибридизации, наративниот модел на (детективска) потрага по идентитетот (на другиот, но и сопствениот), интерпретативниот фокус врз романот *Приказната на биографот* од Антонија С. Бајат е во функција на елаборирање на: наративните постапки преку коишто биографската метафикција ги проблематизира процесите на пишување биографија; епистемолошките, онтолошките и херменевтичките импликации на (ре)конструкција на идентитетот; метафикционалната враменост на биографската потрага/пишување, што имплицира проблематизација и на жанровскиот идентитет.

Клучни зборови: биографска метафикција, идентитет, биографија, постмодерен роман

Поетот е неговата песна; романсиерот е неговиот роман; драмскиот писател е неговата драма. Дали биографот е неговата биографија?

z од „вметнат или имплицитен биографски наратив“ и „врамувачкиот наратив на биографот“, создаван во процесот на неговото истражување, т.е. комбинацијата меѓу „продуктот и процесот на биографијата“ (Кинер, 2001: 197). „Ликот на биографот драматично го хуманизира обидот да се пишува историјата, не само бидејќи негов субјект е 'идентитетот', а не 'настанот', туку и бидејќи во неговите раце наративот е виден како продукт на комплексна и исцрпувачка работа“ (Кинер, 2001: 198). Ако идентитетот е точката во којашто фикцијата и историјата во форма на биографија се пресекуваат меѓусебе, тогаш наративните и структурните одлики на биографската метафикција ги актуелизираат токму прашањата за односот меѓу историјата, фикцијата и биографското пишување и, посредно, го актуелизираат и прашањето за идентитетот.

Во функција на овие проблематизации во биографската метафикција се поставени и жанровските микстури меѓу биографијата, (мета)фикцијата и детективската проза. Имено, „вметнатиот биографски наратив“ е организиран според наративниот модел на (детективска) потрага по минатото

на субјектот на биографијата, бидејќи токму „конвенциите на детективската приказна, видена како епистемолошки жанр *par excellence*, се погодни за да се репрезентираат проблемите околу недостапноста на минатото“ (Веселинг, 1991: 90). Оваа потрага се реализира и на текстуално и на метатекстуално (метафикционално) рамниште, па „врамувачкиот наратив на биографот“, сочинет од експлицитните коментари за биографскиот жанр и за личниот идентитет, ги афирмира и епистемолошките импликации на потрагата: (не)можностите за стекнување биографско знаење, проблемите на идентификација на другиот (субјектот на биографијата).

Како вид историографска метафикција која, според Линда Хачион, е репрезентативен постмодернистички жанр, биографската метафикција актуализира дел од постмодернистичките проблематизации, конкретизирани како проблематизации на жанровскиот идентитет на биографијата и како проблематизации на личниот идентитет (на другиот, но и сопствениот). Оваа двојна проблематизација е сугерирана и во дилемата што ја поставува Кинер: „На кој начин биографијата може да ја перформира својата дефинитивна функција – наративното соединување на субјектот - кога човекот како конкретна универзалија е дезинтегриран?“ (Кинер, 2001: 11). Оттаму, спрегата врамен-врамувачки наратив генерира текст кој, проблематизирајќи го личниот идентитет, се проблематизира и себеси, бидејќи за неговата жанровска идентификација може да се говори низ призма на постмодернистичките микстури меѓу фикцијата и историографијата: биографските метафикции, тематизирајќи го прашањето на личниот идентитет,

метафикционално го проблематизираат и жанровскиот идентитет на биографијата, односно структурно го проблематизираат и сопствениот жанровски идентитет. Проблематизациите на биографскиот жанр, актуализирани во 60-тите години од XX век, се реализираат врз фонот на постструктуралистичките теориски премиси (за фрагментацијата на знаењето, за фрагментарната природа на субјективитетот, за наративните конструкции), како и врз фонот на постмодернистичките нивелации на границите меѓу световите (книжевност – историја, факт-фикција, минато – сегашност),¹ но и меѓу текстовите и жанровите (книжевни – некнижевни). Постмодернистичките жанровски трансгресии кои, нужно, ја вклучуваат и историографијата/биографијата, резултираат со трансгресии на границите меѓу фикционалните и историските биографски наративи, што, секако, е последица на формалната интеракција на биографијата и со фикционалните и со историографските наративни модуси, интеракција што, во крајна линија, го отежнува и дефинирањето на биографијата. Во биографската метафикција постмодернистичките проблематизации на класичната биографија се реализираат на неколку рамништа: преку биографската саморефлексиивност, интертекстуалните референции и жанровските микстури; преку воспоставувањето историска дистанција меѓу биографот и субјектот на биографијата; преку предизвикувањето на идејата дека субјектот на биографијата е вистинскиот „херој“ на биографскиот запис; преку субвертирање на линеарната структура на биографијата (таа е поткопана со оглед на тоа што биографот го оголува и коментаторски го осветува атемпоралното и повеќекратно посредува-

ното истражување на селектираните факти кои не се дел од актуелната сегашност на биографот); преку предизвикување на фундаменталните премиси врз коишто почива биографијата (поимите идентитет, историја, пишување за животот), што, особено, е во дослух со постмодернистичкото проблематизирање на „историската вистина, есенцијалистичкиот идентитет и односот меѓу нив“ (Кинер, 2001: 162). Во таа насока, биографските метафигури ги освестуваат тешкотиите со коишто се соочуваат процесите на пишување за животот и процесите на (ре)конструкција на идентитетот на другиот. Конечно, проблематизациите на биографскиот жанр во биографската метафигура се потврдуваат и преку нејзиното дефинирање како „биографија со пародиски пресврт“: според Кинер, „биографската метафигура ја препознава биографијата како саморефлективен проект којшто е во процес на реализација и се фокусира зад структурните, наративните и синтактичките дистинкции на конвенционалниот наративен жанр“ (Кинер, 2001: 239).

Тематските преокупации на биографската метафигура со потрагата по личниот идентитет (туѓиот и сопствениот) се во прилог на постмодернистичката негација на стабилното сопство и на субјектот, како и на сугерирањето на нивниот релативен карактер кој произлегува од процесот на (де)конструкција, имплициран од постмодернистичкото проблематизирање на личниот идентитет (сфатен во духот на логоцентричниот хуманизам). Губењето на центарот не означува и исчезнување на сопството и на субјективитетот: тие стануваат релативни категории кои се конструираат преку наративизацијата во рамки на мноштвото мали

приказни. Постмодерните субјекти трагаат по сопствениот идентитет и по идентитет на другите, иако тој се пројавува во еден бескрајно отворен и недовршен процес, па затоа постмодернистичките идентитети се нестабилни и фрагментарни. Биографската метафигура ги артикулира проблемите на личниот идентитет, актуализирајќи ги на типично постмодернистички начин и упатувајќи на ограничувањата на биографскиот дискурс да се занимава со идентитетот, што во романите се потенцира преку замаглување на границите меѓу биографијата, автобиографијата и фикцијата. Ваквиот однос кон идентитетот, особено доаѓа до израз во наративите кои се засноваат врз потрагата, т.е. врз конвенциите на детективскиот жанр. Во биографската метафигура детективскиот модел на потрага се актуализира како двојна потрага по идентитетот. Потрагата на ликовите – биографи по субјектите на биографијата (потрагата по траги, факти, остатоци од/за субјектот на биографијата), во истовреме, се реализира и како потрага по самите себе. Дополнително, тоа е потрага и по адекватен жанровски/наративен модел во којшто ќе се вклопи пишувањето за животот – било во биографски, било во автобиографски, било во фикционален модел. Одлуката на ликот – биограф да пишува биографија иницира истражувачки потход со цел акумулирање на неопходното биографско знаење за субјектот на биографија, така што романескните приказни се фокусираат врз обидите на ликовите да го реконструираат персоналното минато на субјектот на биографијата, да го разоткријат неговиот идентитет, додека во метафигурационално времетраење нарацијата се одвива чинот на идентификација. Метафигурационалните комен-

тари на нараторите-биографи, со коишто е вrameна потрагата, упатуваат на процесите на селекција и конструкција врз коишто се темели биографското пишување, сугерирајќи дека „субјективитетот, релативитетот, селективитетот и конструктивитетот се одлика на биографските реконструкции“ (Нининг, 2005: 205). Во истовреме, коментарите упатуваат на (не)можностите да се изведе до крај биографскиот запис, иако токму чинот на писмена фиксација го овозможува заокружувањето на бесконечната потрага во плуралното ткиво од „вистини“ за другиот. Всушност, метафикционално-коментаторската рамка упатува на текстови кои го проблематизираат и самиот процес на пишување за животот: коментирајќи ја потрагата по трагите од/за субјектот на биографија, ликот-биограф осознава дека животот на субјектот е фрактуриран, што ја имплицира и фрагментираноста на неговиот идентитет. Во таа смисла, биографските метафигции ја демонстрираат „субверзијата на биографскиот проект: лоцирањето на идентитетот на човековиот субјект“ (Кинер, 2001: 218), поткопувајќи го мандатот на биографот да ја „испорача индивидуата како мачно патување кон кохерентно единство, кон впечатлива персоналност и кон експресивно сопство“ (Кинер, 2001: 221).

Потрагата на биографот, меѓу другото, има и херменевтички импликации, со оглед на тоа што потрагата не е фокусирана само врз истражувањето на можноста од (ре)конструкција на индивидуалното минато од сегашна перспектива, туку се фокусира и врз иманентно проблематичните херменевтички процеси коишто се дел од биографските истражувања. Истакнувајќи го процесот на (ре)конструкција на идентитет на субјектот на

биографијата, биографската метафигција потврдува дека идентитетот е „естетски конструкт, кој не е заснован врз објективни факти, како и сите пост-модернистички конструкти“ (Кинер, 2001: 198). Фактите обезбедуваат сиров материјал за биографскиот запис, но тие стануваат биографска вистина единствено преку херменевтичките процедури на разбирање, објаснување и толкување. Конечно, инверзијата меѓу биографскиот херој и субјектот на биографијата, илустрирана во биографската метафигција, исто така, е херменевтички имплекативна: упатува на интерпретативната поврзаност меѓу персоналното минато, за коешто се говори, и сегашноста, како ретроактивна позиција којашто го иницира интересот за минатото и како позиција од којашто ќе се реализира односот кон него. Текстуално посредуваната достапност на персоналното минато го сугерира биографското истражување како соочување со текстуалните траги од и за минатото на субјектот на биографијата, а кон кои, повторно, може да се воспостави само интерпретативен однос. Несомнено, во овие херменевтички импликации на биографското истражување се препознава спрегата разбирање-толкување на Дилтај, според кого „искуството на разбирање се фокусира врз толкувањето на оние остатоци од човечкото постоење што се содржани во пишуваниите дела“ (Дилтај, 2003: 7).

Следствено, биографската метафигција ја актуализира и релационата природа на идентитетот: романите ја илустрираат зависноста на идентитетот од односите воспоставени меѓу сопството и другиот, потенцирајќи го тоа како модус на парадоксалниот акт на реферирање кон другиот и на диференцирање на себеси од другиот, односно

сугерирајќи го тоа како модус на обликување на идентитетот. Токму „херменевтиката на сопството“ на Пол Рикер ја промовира дијалектиката меѓу сопството и другиот, при што другоста станува конститутивна за самото сопство: „Сопството како другиот нагласува дека ипсеитетот на сопството го имплицира алтеритетот до тој степен што едното не може да се мисли без другото, дека едното преминува во другото“ (Рикер, 2003: 10). Дијалектиката/релационата природа на идентитетот во биографската метафикција повеќекратно е афирмирана со оглед на тоа што: се интензивира присуството на биографот во наративниот процес, се компликуваат односите меѓу биографот и субјектот на биографијата, па биографот прогресира од објективното, дистанцирано истражување кон вовлекувањето, односно кон конечното заземање на местото на субјектот на биографијата (Кинер, 2001: 201-202-203).

II ИНТЕРПРЕТАТИВНИ КОНТЕКСТУАЛИЗАЦИИ

Романот *Приказната на биографот* (2000)² на британската авторка Антонија С. Бајат, проблематизирајќи ги односите меѓу историјата, фикцијата и биографското пишување, ги артикулира и прашањата за идентитет. Романот е фикционална приказна за потрагата на биографот по идентитет на субјектот на биографијата, но и метафикционална нарација што ги проблематизира процесите на биографската потрага и на пишувањето. Во наративното средиште е поставен Финес Г. Нансон како самосвесен наратор-биограф, чијашто едукација во рамки на постструктуралистичката книжевна теорија го остава со замаглена автоперцеп-

ција. Констатирајќи дека теоријата не ја задоволува неговата епистемолошка желба по „кохерентност и значења“ (Бајат, 2000: 100), тој ќе одлучи: „не сакам да бидам постмодерен книжевен теоретичар“ (Бајат, 2000: 3). „Сите семинари, всушност, имаа фатална сличност. Тие беа екстремно репетитивни. Ги пронаоѓавме истите расцепи и пукнатини, трансгресии и дезинтеграции, распади и измами под, без оглед на тоа каква површина тие одразуваат“ (Бајат, 2000: 1). Несигурноста околу сопствената професионална иднина („не направив ништо за мојата нова иднина“) (Бајат, 2000: 18) е придружена и со неговиот психолошко - емотивен однос кон себеси: „Моето име е Финес Гилберт Нансон, секогаш се потпишувал како Финес Г. Нансон. Кога имав 13 години - на часот по латински - открив дека *napus* е латински збор за цуце, сродно на француското *pain*, почувствував *возбуда* од препознавањето. Јас бев мала личност, дете со мала личност. Никогаш не чувствував ништо друго, освен задоволство во мојата мала, деликатна рамка“ (Бајат, 2000: 3). Подоцна, тој се опишува како „модерен човек, ако не и постмодерен“ (Бајат, 2000: 120), но сè уште со нестабилно чувство за сопствениот идентитет: „Ми се чини дека ако сум се родел во некоја претходна генерација можеби ќе сум имал некаква идеја за сопствениот идентитет“ (Бајат, 2000: 100).

Овие проблематизирачки димензии се сугерирани уште на почетокот од романот: тој започнува со семинар за „Лакановата теорија на *morcellement*, распарчувањето на имагинарното тело“ (Бајат, 2000: 1) и токму на тој семинар Финес одлучува да го отфрли светот на книжевната теорија и да ја задоволи својата „ургентна потреба од живот полн

со нешта, полн со факти ... Бев задоволен со безбедниот, солиден англосаксонски збор. Ја избегнав стапицата да говорам за 'реалноста' и за 'нереалноста', бидејќи добро знаев дека постмодерната книжевна теорија може да се опише како реалност. Луѓето живеат во неа ... Затоа на мојот прецизен збор го додадов зборот деривиран од латинскиот јазик, помалку точен, дури и редувантентен“ (Бајат, 2000: 4). Идејата да пишува биографија ќе му биде сугерирана од страна на менторот, со аргумент дека:³ „Големата биографија е благородна работа. Имај го предвид фактот дека ниту една човечка индивидуа не наликува на друга. Не сме клонови. Секој од нас е единствен. Што има благородно или повозбудливо од тоа да се истражува, да се конституира, да се отвори цел еден човек, цел еден опус пред нас?“ (Бајат, 2000: 5). Отфрлањето на книжевната теорија во корист на биографијата може да се толкува и како реакција на фрагментацијата на индивидуата што се случува во рамки на теоретскиот дискурс (особено во постструктурализмот, но и во феминизмот).⁴

Сколс Дестри Сколс, фиктивен лик, чијашто биографија ќе ја пишува фрустрираниот постдипломец, и самиот бил биограф, кој во 1950-тата година напишал тротомна биографија за викторијанскиот ерудит сер Елмер Бол, како и три биографски фрагменти за норвешкиот драмски писател Хенрик Ибзен, за британскиот антрополог Франсис Галтон (братучед на Чарлс Дарвин) и за Карл Лине, шведскиот биолог, основач на таксономијата како биолошка дисциплина. Сколс, во духот на класичната биографија, останува отсутен од сопствената биографија за Бол, еднакво, како што отсуствува и како субјект на биографијата, од

биографските записи и од коментарите на Финес. Неможноста од директен пристап кон животот на Сколс Дестри Сколс, делумно, е последица на фактот што самиот тој бил биограф. Оттаму, истражувањата на Финес го водат не само до Сколс – субјектот на биографија, туку и до Сколс - биографот, а преку него и до другите биографски пишувања, односно до другите субјекти на биографиите. „Од друга страна, тој беше добар во откривањето на другите личности, но не оставил траги за тоа кој бил тој. Дали затоа што не знаел кој е тој? Или затоа што не го одбрал она што секој друг би го одбрал? Или јас сум само погрешен, некомпетентен истражувач?“ (Бајат, 2000: 100- 101). Во рамки на својата потрага, Финес го поврзува идентитетот на Сколс со неговото физичко постоење, па затоа инсистира на осведочување на физичките атрибути на Сколс, како и на пронаоѓање фотографија од него. Во романот се прикажани неколку неуспешни обиди да се верификува физичкото присуство: - сведоците (професорот-ментор и внуката на Сколс) нудат минимални факти: менторот, којшто го запознал Сколс во 1959-тата година за време на неговото предавање на тема *Уметноста на биографијата*, го опишува како „русокок и средновисок“, а внуката Вера нуди единствено сугестии за физичкиот изглед на вујкото. Самиот Финес, врз основа на кутиите со чевли во коишто Сколс ги чувал своите индекс картички, заклучува дека тој бил „малечок човек, освен ако неговите стопала не биле непропорционални“ (Бајат, 2000: 249). Единствените визуелни траги ќе се покажат како безначајни: црно-белата фотографија од неговата сестра која „покажува нешто на лицето на Сколс Дестри Сколс“ (Бајат, 2000: 185) е замаглена; фото-

графијата што го придружува новинарскиот текст во *Јоркшир пост*, којшто известува за несреќниот случај (давењето на Сколс) е „фотографија од темен чун кој лебди врз темната вода“ (Бајат, 2000: 249). И токму отсуството на овие факти е причината поради којашто Финес одлучува да ја заврши биографската потрага. Всушност, фотографиите во романот се едно рамниште каде што се реализира проблематизацијата на идентитетот. Имено, во романот, меѓу останатите, се интерполирани и три фотографии: две кои ги прикажуваат мртвите тела на Ибзен и на Галтон, а третата фотографија прикажува еден од композитните семејни портрети на Галтон. Коментарите коишто ја врамуваат потрагата по фотографиите, експлицитно, реферираат на теоријата на фотографијата на Ролан Барт:⁵ „Фотографиите на оние коишто навистина се мртви не се шокантни толку колку што се шокантни оние на живите. Нивните очи пристојно се затворени, а не мртви места на хартија“ (Бајат, 2000: 179). „Ролан Барт беше во право, во неговата книга за фотографијата, кога вели дека фотографиите суштински се вовлечени во смртта: ова суштество беше живо и ќе умре, вели фотографијата, според Барт ... Луѓето не го разбираат (освен Барт до одреден степен) хоророт на овие грабнати траги на светлина и сенки ... Хоророт на огледалата не е ништо во споредба со хоророт на фотографиите ... Делумно, како што примитивните луѓе веруваат, идентитетот е оштетен или вшмукан од црната дупка на блендата. Ги мразам фотографиите“ (Бајат, 2000: 140-141).

Од друга страна, проблематизацијата на идентитетот е сугерирана и преку биографското истражување и пишување на Сколс: Финес пронаоѓа три

ракописни фрагменти од Сколс кои експлицитно го проблематизираат поимот на идентитетот, со оглед на тоа што биографот не ги именува субјектите на биографијата, освен со иницијали. „Која беше поентата на одбивањето да се идентификуваат протагонистите толку долго?“ (Бајат, 2000: 96) се прашува Финес, давајќи две сопоставени објаснувања на постапката на биографот: едното објаснување произлегува од постструктуралистичкиот поим на нестабилен идентитет: „Може да се тврди дека самиот Сколс Дестри Сколс, во избегнувањето да ги идентификува толку долго своите 'карактери', имал намера да покаже дека идентитетот е сомнителна работа“ (Бајат, 2000: 97). Според другото објаснување, сокривајќи ги имињата на субјектите на биографијата, Сколс ја зајакнува нивната индивидуалност која е толку значајна што не зависи од името/именувањето, за да се идентификува. „Еднакво, може да се тврди дека тој ги сокрил имињата бидејќи идентитетот на неговите субјекти беше последица, бидејќи настаните што ги раскажува имаат смисла, доколку нарацијата се занимава конкретно со тие луѓе, а не со други“ (Бајат, 2000: 97).

Биографската метафикција на Бајат ја илустрира и релационата природа на идентитетот. Финес, искусувајќи ја нестабилноста на сопствениот идентитет, ја доживува потрагата по фигури од минатото како потрага по модели на идентификација. „Не сум добар во откривањето на тоа кој бил Сколс Дестри Сколс, бидејќи не сум заинтересиран да откријам кој сум јас“ (Бајат, 2000: 100). „Бидејќи мојот живот беше во флуиден вакуум, станав опседнат со сјајната исполнетост на животот на Елмер Бол“ (Бајат, 2000: 18). Затоа, во текот на

биографското истражување Финес се обидува, опсесивно, да воспостави персонален однос кон субјектот на биографијата: „Мојот проект беше да го откријам Сколс Дестри Сколс“ (Бајат, 2000: 96). „Требаше да го фатам Сколс Дестри Сколс, да ги извадам неговите тајни, да ги оголам неговите вистински мотиви. ... Сакав да го знам Сколс Дестри Сколс, да го сретнам, можеби некако да се спријателам со него. Како соработник, колега ... Тоа бара ше друга вештина, поврзана со уште еден збор што вехементно го избегнував – да се идентификува. Ги мразев есеите од женските студии кои тврдат дека може да се идентификуваат со г-ѓа Деловеј или со Гвендолин Харлет. Што, всушност, значи да се идентификуваш? Да се види имагинативно, без очи? ... Сколс Дестри Сколс сигурно никогаш не се идентификувал со Елмер Бол, иако мислам дека е јасно од неговото пишување дека во најголем дел од времето тој му се допаѓал (Бајат, 2000: 23). „Честопати бев блиску до тоа да го одложам она што би се претворило во моја вокација преку барањето на педагозите кои ме убедуваа да се 'откријам себеси' преку читањето, да се 'разберам себеси' преку 'идентификацијата' – со кого? Со Робин Худ? Со Хамлет? Со Грегор Самса? Со кнезот Мишкин? ... Не, но вистинскиот книжевен фанатик, исконскиот читател трага по нешто друго, а не по огледало - по бегство, по проширување на хоризонтот ... исто така по значење, по правење на значењето“ (Бајат, 2000: 99-100).

Но, првичната скепса кон овие идентификации, што, несомнено, се должи на неговото образование („како студент верував во имперсоналноста“), постепено, се раствора токму во сопственото повеќекратно идентификување со Сколс. Затоа, иден-

тификацијата со фигурите од минатото, односно со субјектите на биографијата го илустрира процесот на обликување на идентитетот во дијалектиката меѓу јас и другиот, односно го осведочува поместувањето од субјектот на биографијата кон биографот: „Станував сè повеќе и повеќе вовлечен во актот на пишување, сè повеќе и повеќе наклонет кон тоа да го поместувам моето внимание од отсутството на Сколс Дестри Сколс кон мојот стил и, на тој начин, кон моето присуство ... И сега се прашувам дали сето пишување има тенденција да тече како река кон телото на писателот и кон сопствените искуства на писателот?“ (Бајат, 2000: 214). Реципрочната акција на потрага и себепотрага и искуственото поместување во релацијата субјект на биографија - биограф повеќекратно се индикативни:

1. Му возмозуваат на Финес да ја одбере идната професија (како туристички менаџер и автор на еколошки водичи).

2. Му овозможуваат да ја открие сопствената сексуалност: воспоставувајќи врска со две жени, Вера и Фула, и идентификувајќи се како емоционално и како сексуално битие, Финес повеќе не се посматра себеси како „мало и безначајно суштество“ (Бајат, 2000: 216), туку како човек со самодоверба „Ми се допаѓа моето тело. Ми се допаѓа Финес Г. Нансон. И како што признав, сакам да го покажам овој нов наперчен, сјаен Финес Г.“ (Бајат, 2000: 216).

Замаглувањето на границите меѓу биографијата и автобиографијата, па и фикцијата е еден начин на проблематизација на идентитетот во романот на Бајат, што повеќекратно е индикативно:

1. Упатува на неадекватноста на биографскиот жанр во спознавањето на идентитетот на субјек-

тот на биографијата: „Внатре во мене одекнуваше дека објективноста е експлодиран и деконструиран поим, но субјективноста – средбата меѓу два хипотетички субјекта, во случајов, меѓу Сколс Дестри Сколс и мене – исто така е сомнителна, бидејќи таа не може да се посматра објективно“ (Бајат, 2000: 98).

2. Упатува на релационата природа на идентитетот: во текот на потрагата по субјектот на биографијата, што, паралелно, ја коментира и ја запишува во својот бележник, Финес сфаќа дека дури и ако не е во можност да го добие неопходното знаење за Сколс, сепак, неговото пишување се занимава со нечиј идентитет – со сопствениот, бидејќи „на некој начин ја пишував сопствената приказна“ (Бајат, 2000: 237). „Во однос на пишувањето – начинот на кој оваа приказна самата себе нè внела во невообичаен облик, придружувајќи се на каналот ископан од претходните приказни (и сите наши животи, делумно, се истата приказна, почеток, средина, крај), во однос на пишувањето ова изгледа како *приказна на писателот*“ (Бајат, 2000: 251). (Оттаму и индикативниот наслов *Приказната на биографот*). Во таа смисла, романот на Бајат е типична биографска метафикција: тој „се чита како биографија, но саморефлективно ја раскажува креацијата на биографот за сопствениот наратив“ (Кинер, 2001: 224).

3. Упатува на наративните и на жанровските трансгресии: Финес создава автобиографски опис на својот биографски запис, така што автобиографските белешки се своевиден коментар за природата на биографијата и за позицијата на биографот. Иако изјавува дека последната работа што ја имал на ум е пишувањето автобиографија

(„мразам автобиографија. Лизгава, недоверлива и, најлошо, непрецизна“) (Бајат, 2000: 250), сепак, на крајот својот запис го именува како автобиографски: „Признавам дека пишувам приказна, приказна која на алеаторички начин станува приказна во прво лице и од приказна за потрагата, раскажана во прво лице станува, како што препознав – вистинска приказна во прво лице, автобиографија“ (Бајат, 2000: 250).

Следствено, повеќекратните субверзии на класичниот биографски модел во којшто доминира субјектот на биографијата ја осведочуваат неминовната интеракција меѓу биографот и субјектот на биографија и, паралелно, осведочуваат дека биографиите секогаш до одреден степен говорат и за биографот. „Секогаш бев иритиран од оние рекламни инсталации кои ви покажуваат слика направена од серија вертикални ленти, која се задржува определен број минути и потоа ги вртат лентите за да создадат (откријат) сосема друга слика. Помеѓу сцените на поместување или метаморфозите постои илузија дека исчезнатата визија делумно е прикриена ... Имав идеја дека трите личности се такви ленти зад коишто демне фигурата на Сколс. Но, ако тој беше во сликата, тогаш процесот на конструкција не е негов, туку на некој друг, мој“ (Бајат, 2000: 98-99).

Поместувањето на фокусот од субјектот на биографија врз биографот, односно од биографијата кон автобиографијата го сугерира неуспехот на биографската детекција на Финес, кој може единствено да го потврди отсуството на оној за кого пишува биографија: „Дали е ова огорчен коментар на безнадежната природа на проектот на биографската точност или тоа е само диво и чудно удира-

ње врз трагите?“ (Бајат, 2000: 236) „Се чини не успеав да го пронајдам самиот Сколс Дестри Сколс. Го респектирав поради неговото коректно отсуство од мојата приказна, од моето дело ... Јасно е дека јас, исто така, сакав да биде отсутен. Имав отпор кон и ја избегнував идејата дека поради отсуството на Сколс Дестри Сколс мојот наротив мораше да стане опис на моето сопствено присуство *id est*, автобиографија, најдвосмислената и самоснисходливата меѓу сите форми“ (Бајат, 2000: 214). Во поширока смисла, тоа е констатирање и на епистемолошкиот скептицизам, со којшто се зафатени сите историографски истражувања, вклучително, и биографските: „Нема крај на потрагата по знаењето, нема лимит, нема граница“ (Бајат, 2000: 102), заклучува биографот.

Микстурите меѓу биографијата и автобиографијата, имплицитно, го проблематизираат биографскиот жанровски модел. Во романот се интегрирани типични биографски процедури на потрага, кои за книжевниот теоретичар претставуваат возбудлив почеток на „нови начини на работа, нови типови на мислење. Требаше да разговарам со луѓе кои се сеќаваат на човекот, кои се сеќаваат на фактите и настаните“ (Бајат, 2000: 23). Но, набргу Финес се соочува со недостатокот од проверливи биографски податоци: во тротомната биографија за Бол, на задната страница „немаше биографија од Сколс Дестри Сколс. Биографската белешка беше минимална“ (Бајат, 2000: 7).⁶ Во таа смисла, *Приказната на биографот* не само преку својата формална структура, туку и на дијегетско ниво го тематизира постмодернистичкиот „парадокс на реалноста на минатото и неговата текстуализирана достапност за нас денес“ (Хачион, 1996:

114). Истражувањето на Финес вклучува увид во остатоците од персоналното минато на Сколс (неговите индекс – картички, писмата, сведоштвата за патувањата, цитати од други текстови, фотографии), а паралелните коментари за дисфункционалноста на тие методи се своевидна пародија на традиционалните позитивистички пристапи на биографијата. Во крајна линија, единственото нешто што му останува како „веродостојна“ трага на Финес тоа се пишувањата на Сколс, што, секако, има ироничен ефект: Финес се откажал од текстуалното научно истражување, т.е. од постструктуралистичката книжевна теорија, воден од интересот за реалноста на фактите, за да констатира по едногодишното истражување дека единствениот корисен и достапен биографски материјал се ракописите на Сколс, мешавина од фикционални и фактографски елементи.

Истакнувајќи ги проблемите и ограничувањата на достапност и на презентација на индивидуалното минато и следствено на пишувањето за животот на личноста, *Приказната на биографот* покажува дека биографијата не може да го пресоздаде животот на својот субјект, единствено може да претстават само интерпретативните верзии на тој живот. „Ја нагласуваат и дискрепанцата меѓу наводно минатиот реален живот на оној за кој се пишува биографија и запаметените и текстуализираните верзии на неговиот живот, истакнувајќи ја празнината меѓу животот на личноста и секоја напишана репрезентација на животот“ (Нининг, 2005: 205). Во таа смисла, романот на Бајат илустрира една жанровска димензија на биографската метафикција којашто (авто)пародично ја проблематизира и сопствената форма, честопати, и преку ме-

тафикционалните коментари врз својот сопствен проект“ (Кинер, 2001: 173). Интегрирајќи ја структурно нарративната тензија меѓу „врамениот и врамувачкиот нарратив“, *Приказната на биографот* ја илустрира жанровската парадигматичност на биографските метафикции: коментарите го свртуваат вниманието врз процесот во кој „проектот на биографијата - т.е. лоцирањето на идентитетот на човечкиот субјект – длабоко е поткопан“ (Кинер, 2001: 218).

ЗАБЕЛЕШКИ

- [1] Ансгар Нининг говори за биографска метафикција или за фикционална метабиографија (2005:199).
- [2] Една индикација на тие промени е проширувањето на биографскиот интерес за фигури чиишто животни приказни претходно биле исклучени од официјалните дискурси на историографијата.
- [3] Наративниот модел на биографската метафикција го препознаваме и во романите *Стварниот живот на Себастијан Најт* (1941) на Владимир Набоков и *Флоберовиот папагал* на Џулијан Барнс (1984), со тоа што во првиот роман, субјектот на биографија е фиктивниот писател Себастијан Најт, чијашто биографија сака да ја пишува неговиот полубрат В., додека во романот на Барнс тоа е историската фигура, Гистав Флобер, чијашто биографија се обидува да ја напише лекарот Џефри Брејтвејт.
- [4] Наспроти предрасудите кои Финес ги има во однос на биографијата: „Биографијата отсекогаш ја сметав за бастардна ф, аматерски потфат. Приказни расказани од страна на оние кои не се способни за вистинска инвенција. Едноставни приказни за оние кои не се способни за вистинско критичко истражување“ (Бајат, 2000: 5).
- [5] Финес ја наведува феминистичката теорија како една од причините за откажување од понтамошната едукација: „Феминизмот беше една од секундарните причини поради кои се откажав од постструктуралистичката теорија.

Постои една неодолива потреба да се деформираат или погрешно да се репрезентираат или да се игнорираат или да се пренагласуваат фактите и информациите во феминистичката теорија“ (Бајат, 2000: 121).

- [6] Станува збор за цитатно и парафразирано упатување на тезите коишто Барт ги изложува во студијата *Svetla komora: nota o fotografiji*. Beograd:Rad, 2003.
- [7] На пример, биографот не може да биде сигурен ниту за датумот на раѓање и на смртта на Сколот, како два датуми кои традиционално го врамуваат животот.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Byatt, Antonia. *The Biographer's Tale*. London:Vintage, 2000.
- [2] Gudmundsdóttir, Gunnthórunn. *Borderlines: Autobiography and Fiction in Postmodern Life Writing*. Amsterdam/New York, 2003.
- [3] Fludernik, Monika. „Identity/Alterity“. *The Cambridge Companion to Narrative*. Ed. David Herman.Cambridge: Cambridge UP. 2007, pp.260-273.
- [4] Hačion, Linda. *Poetika postmodernizma*. Novi Sad:Svetovi, 1996.
- [5] Keener. John B. *Biography and the Postmodern Historical Novel*. Lewiston/Queenston/Lampeter:The Edwin Mellen Press, 2001.
- [6] Keener. John B. *Biography and the Postmodern Historical Novel*. Lewiston/Queenston/Lampeter:The Edwin Mellen Press, 2001.
- [7] Nünning, Ansgar. „Fictional Metabiographies and Metaautobiographies: Towards a Definition, Typology and Analysis of Self-Reflexive Hybrid Metagenres“. *Self-Reflexivity in Literature*. Ed. Werner Huber, Martin Middeke, Hubert Zapf. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2005, pp.195–209.
- [8] Nünning, Ansgar. „An Intertextual Quest for Thomas Chatterton: The Deconstruction of the Romantic Cult of Originality and the Paradoxes of Life-Writing in Peter Ackroyd's Fictional Metabiography *Chatterton*.“ *Biofictions: The Rewriting of Romantic Lives in Contemporary Fiction and Drama*. Ed. Werner Huber and Martin Middeke. New York: Camden, 1999. pp.27-49.
- [9] Nünning, Ansgar. „Crossing Borders and Blurring Genres: Towards a Typology and Poetics of Postmodernist Historical

- Fiction in England since the 1960s." *European Journal of English Studies* 1.2 (1997): 217-238.
- [10] Wesseling, Elisabeth. *Writing History as a Prophet: Postmodernist Innovations of the Historical Novel*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1991.
- [11] Дилтај, Вилхелм. „Развојот на херменевтиката“, *Херменевтика и поетика*, Прир. Катица Кулавакова, Скопје. Култура, 2003, стр. 5-28. 2003.
- [12] Рикер, Пол. *Сопство као други*. Београд/Никшић: Јасен, 2004.

-
- (¹) Една индикација на тие промени е проширувањето на биографскиот интерес за фигури чиешто животни приказни претходно биле исклучени од официјалните дискурси на историографијата.
- (²) Наративниот модел на биографската метафикција го препознаваме и во романите *Стварниот живот на Себастијан Најт* (1941) на Владимир Набоков и *Флоберовиот папагал* на Џулијан Барнс (1984), со тоа што во првиот роман, субјектот на биографија е фиктивниот писател Себастијан Најт, чијашто биографија сака да ја пишува неговиот полубрат В., додека во романот на Барнс тоа е историската фигура, Гистав Флобер, чијашто биографија се обидува да ја напише лекарот Џефри Брејтвејг.
- (³) Наспроти предрасудите кои Финес ги има во однос на биографијата: „Биографијата отсекогаш ја сметав за бастардна ф, аматерски потфат. Приказни расказани од страна на оние кои не се способни за вистинска инвенција. Едноставни приказни за оние кои не се способни за вистинско критичко истражување“ (Бајат, 2000: 5).
- (⁴) Финес ја наведува феминистичката теорија како една од причините за откажување од понтамошната едукација: „Феминизмот беше една од секундарните причини поради кои се откажав од постструктуралистичката теорија. Постои една неодолива потреба да се деформираат или погрешно да се репрезентираат

-
- или да се игнорираат или да се пренагласуваат фактите и информациите во феминистичката теорија“ (Бајат, 2000: 121).
- (⁵) Станува збор за цитатно и парафразирано упатување на тезите коишто Барт ги изложува во студијата *Svetla komora: nota o fotografiji*. Beograd:Rad, 2003.
- (⁶) На пример, биографот не може да биде сигурен ниту за датумот на раѓање и на смртта на Сколс, како два датуми кои традиционално го врамуваат животот.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- (1) Byatt, Antonia. *The Biographer's Tale*. London:Vintage, 2000.
- (2) Gudmundsdóttir, Gunnthórunn. *Borderlines: Autobiography and Fiction in Postmodern Life Writing*. Amsterdam/New York, 2003.
- (3) Fludernik, Monika. „Identity/Alterity“. *The Cambridge Companion to Narrative*. Ed. David Herman.Cambridge: Cambridge UP. 2007, pp.260-273.
- (4) Hačion, Linda. *Poetika postmodernizma*. Novi Sad:Svetovi, 1996.
- (5) Keener. John B. *Biography and the Postmodern Historical Novel*. Lewiston/Queenston/Lampeter:The Edwin Mellen Press, 2001.
- (6) Keener. John B. *Biography and the Postmodern Historical Novel*. Lewiston/Queenston/Lampeter:The Edwin Mellen Press, 2001.

- (7) Nünning, Ansgar. „Fictional Metabiographies and Metaautobiographies: Towards a Definition, Typology and Analysis of Self-Reflexive Hybrid Metagenres“. *Self-Reflexivity in Literature*. Ed. Werner Huber, Martin Middeke, Hubert Zapf. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2005, pp.195-209.
- (8) Nünning, Ansgar. „An Intertextual Quest for Thomas Chatterton: The Deconstruction of the Romantic Cult of Originality and the Paradoxes of Life-Writing in Peter Ackroyd's Fictional Metabiography *Chatterton*.“ *Biofictions: The Rewriting of Romantic Lives in Contemporary Fiction and Drama*. Ed. Werner Huber and Martin Middeke. New York: Camden, 1999. pp.27-49.
- (9) Nünning, Ansgar. „Crossing Borders and Blurring Genres: Towards a Typology and Poetics of Postmodernist Historical Fiction in England since the 1960s.“ *European Journal of English Studies* 1.2 (1997): 217-238.
- (10) Wesseling, Elisabeth. *Writing History as a Prophet: Postmodernist Innovations of the Historical Novel*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1991.
- (11) Дилтај, Вилхелм. „Развојот на херменевтиката“, *Херменевтика и поетика*, Прир. Катица Кулавакова, Скопје. Култура, 2003, стр. 5-28. 2003.
- (12) Рикер, Пол. *Сопство као други*. Београд/Никшић: Јасен, 2004.